

Дульський Олександр Леонідович,
докторант Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі права

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ

На сьогодні видається актуальним дослідження питання застосування практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в юриспруденції. Не є виключенням і її вивчення у такій галузевій дисципліні як кримінальний процес та прикладній – як криміналістика, які пов'язані між собою. В розрізі цих наук особливого інтересу набуває процес збирання доказів та його криміналістичне забезпечення, адже розуміння цих двох аспектів і дотримання їх елементів забезпечує ефективне виконання уповноваженими особами завдань кримінального провадження. Серед усіх уповноважених суб'єктів збирання доказів особливе місце займає слідчий, зважаючи на весь спектр його повноважень (ст. 40, 93 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України)), тому звертається увага на нього.

Ратифікувавши у липні 1997 року Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) 1950 року та Перший протокол і протоколи № 2, 4, 7 та 11 до неї, Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ [1, с. 96]. Після чого значний поштовх у розвиток кримінальної процесуальної та криміналістичної наук крізь призму практики ЄСПЛ в Україні відбувся завдяки двом етапам: 1) прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 грудня 2006 року (ст. 17 цього правового акту передбачає, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права» [2]; 2) прийняття 13 квітня 2012 року КПК України (у ч. 2 ст. 8 цього законодавчого акту закріплено, що «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ», а у ч. 5 ст. 9 «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ» [3]).

Відповідно до абз. 5 ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика ЄСПЛ – це практика ЄСПЛ та Європейської

комісії з прав людини [2] (діяла до 31 жовтня 1999 року та розглядала заяви будь-якої особи про порушення державами їхнього права визначеного Конвенцією). Водночас, таке визначення для всього законодавства України є не розкритим та не повним, що зумовлює неоднозначність його розуміння. Тому, слушним є те, що термін «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві потрібно вживати як набутий досвід ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, що виявляється у прийнятих ним рішеннях та ухвалах по суті розглянутих справ [4, с. 59]. При цьому потрібно погодитись із думкою В.Є. Мігашка, який зауважив, що українські судді, застосовуючи норми Конвенції, мають урахувати практику ЄСПЛ як щодо України, так і сформовану в процесі розгляду скарг, поданих проти інших держав (причому й ту практику, яка була сформована у справах, розглянутих і до приєднання України до Конвенції). Тільки такий підхід допоможе уникнути вчинення нових порушень Конвенції в Україні [5, с. 197]. За аналогією таких підхід застосовується і під час збирання доказів слідчим на етапі досудового розслідування.

Що ж до поняття «європейські стандарти», то у ст. 567 КПК України наявна лише одна згадка і тільки про термін «стандарт», де законодавець застосував його у конструкції: «загальновизнані стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод», під якими, очевидно, розуміючи як європейські, так і міжнародні такі стандарти. З огляду на це та на те, що ЄСПЛ тлумачить лише Конвенцію та її протоколи, в яких закріплені основоположні права та свободи людини, то слушно погодитись з тим, що європейським стандартом є правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права з метою забезпечення захисту й дотримання прав та свобод людини, прийнятих міжнародною регіональною організацією та визнаних країнами Європи [6, с. 193].

Звертаючись до криміналістичного забезпечення збирання доказів, слід зазначити, що наразі такого поняття в науці ще не вироблено, тому з цього приводу варто погодитись із позиціями таких вчених, які визначають окремо поняття «криміналістичне забезпечення» та «збирання доказів». Заслугує на увагу визначення Ю.М. Черноус, яка ствердила, що криміналістичне забезпечення складається з техніко-, тактико-, та методико-криміналістичного забезпечення. Його можна розглядати як у науковому (створення наукового підґрунтя застосовуваних прийомів, засобів та методів), так і практичному (формування

практичних рекомендацій щодо застосування прийомів, засобів та методів) змісті [7, с. 71]. Щодо збирання доказів, то аргументованою є думка О.В. Капліної, яка зауважила, що цей процес є складною комплексною діяльністю суб'єктів доказування з їх виявлення, витребовування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [8, с. 223].

Загалом, нами було проаналізовано чимало рішень ЄСПЛ («Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 року (заява № 22729/93), «Соаре та інші проти Румунії» від 22 лютого 2011 року (заява № 24329/02), «Джулай проти України» від 3 липня 2014 року (заява № 24439/06)), які спонукають нас погодитись із тим, що у рішеннях ЄСПЛ висвітлено організаційно-тактичні аспекти досудового розслідування, що направлені на збирання доказів. Аналізуючи матеріали кримінальної справи й інші відомості, ЄСПЛ виносить шляхом тлумачення своє рішення, яке охоплює інформацію про оцінку обставин справи («The Court's assessment»). Саме в частині оцінки обставин справи містяться конкретні позиції ЄСПЛ стосовно доцільності: проведення слідчих (розшукових) дій; вилучення певної слідчої інформації; відібрання зразків для експертизи; отримання показань саме на місці події; вилучення слідчої інформації з подальшою метою забезпечення відтворення обстановки й обставин події задля перевірки наданих показань; допиту широкого кола свідків тощо [6, с. 212].

Підсумовуючи, слід зазначити, що саме такі рішення ЄСПЛ створюють підвалини для формування європейських стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів, які необхідні в діяльності слідчого, що забезпечують ефективність проведення ним досудового розслідування.

Практика Європейського суду з прав людини є ключовим елементом, який формує європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів для слідчого. Він, керуючись доводами Європейського суду з прав людини, зможе правильно оцінити ситуацію, яка виникне у нього під час збирання доказів, зважаючи на подібність ситуацій, які висвітлені у рішеннях суду.

Нині практика Європейського суду з прав людини знаходить на етапі вкорінення у науку криміналістику, особливо, що стосується питання процесу збирання доказів слідчим.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 95–101.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/ed20121202>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Гвоздюк В.В. Тлумачення терміна «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 57–60.
5. Мігашко В. Є. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні. Молодий вчений. 2019. № 2 (66). С. 184–188.
6. Гвоздюк В.В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії : 081 – Право. Київ. 2021. 294 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
7. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/16029>.
8. Капліна О. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 2013 р.). ОДУВС, Одеса, 2013. С. 223–229.